

Nepalese kralen en Indiase schellak

Wat is schellak
en wat heeft het te maken
met snoeren van
zilveren en gouden kralen?

Door de afwisseling van zilveren kralen met van fijn zwart katoengaren gemaakte bollen, die als ‘tussenkraal’ ervoor zorgen dat de kralen niet tegen elkaar schuren, is dit snoer (links) uit Nepal heel kenmerkend voor die regio. De grootste kraal van de hier afgebeelde ketting heeft een diameter van 34 mm.

Aangezien zilver een soortelijk gewicht van ruim 10 heeft zou, als de kralen van massief zilver zijn, het gewicht van dit snoer ca. 2,5 kg zijn. Erg zwaar om te dragen en bovendien erg kostbaar.

Minder zwaar

Daar is iets op gevonden, de kralen zijn niet door en door van zilver. Eerst heeft men van schellak een bol gemaakt en daaromheen dun zilverplaat gehamerd. Door de vulling met schellak is dit snoer licht en betaalbaar. De schellak blijft zitten en zorgt er ook voor dat de kraal tegen een stootje kan en niet zo snel indeukt. Althans zo deed men het vroeger, tegenwoordig zullen er andere materialen beschikbaar zijn om hetzelfde effect te bewerkstelligen.

Gouden kralen

Welgestelde vrouwen in Nepal dragen vaak een zogeheten *kantha*. Het is een snoer met gouden kralen. Bijna alle aspecten die reden zijn de zilveren kralen niet van massief metaal te maken gelden hier in versterkte mate. Goud heeft een soortelijk gewicht dat bijna twee keer zo

hoog is als dat van zilver en is erg kostbaar. Ook hier dus kralen met een kern van schellak. Bij kantha's worden ter bescherming van de kralen altijd meerdere schijfjes rood vilt tussen de kralen geregen.

Schellak

Maar wat is schellak? Als we het over schellak hebben dan

Detail van een kraal waarop duidelijk te zien is dat de zilverplaat, waarvan de kraal gemaakt is, over elkaar heen geslagen is om de versmalling van de kraal te bewerkstelligen.

Coll. J. Houthuesen, foto A. Ditzel

Het her en der afgebeelde insect is *Kerria lacca* (± 2,5 x ware grootte)

bedoelen wij in Nederland eigenlijk lac. Schellak is een uit het Engels afkomstig vernederlandst woord voor het eindproduct dat gemaakt wordt van de harsachtige stof (lac) die door het insect *Kerria lacca* wordt uitgescheiden.

Dit insect komt voor op jonge twijgen van diverse boomsoorten in het noorden van India. De lac werd zoveel gebruikt dat er zelfs plantages voor werden aangelegd.

De vrouwelijk exemplaren van dit insect scheiden tijdens hun ontwikkeling en voortplanting een harsachtige substantie uit, die op de takken komt.

Als er voldoende van deze hars is afgezet, wordt het geoogst. De hars kan er handmatig afgeschraapt worden of men spreidt de takken uit en gaat er met een roller over waardoor de hard geworden hars van de takken breekt.

Het aldus gewonnen product noemt men ‘stick lac’ en bevat ruim 60% lac. Door de stick-lac te verpulveren en te wassen in water, raakt men veel verontreinigingen kwijt (tijdens dit proces komt er ook een rode kleurstof vrij, die men gebruikt om textiel te verven). Wat na het wassen overblijft is de ‘seed lac’, die na drogen bijna 90 % hars bevat.

De laatste verontreinigingen

Wil men verder zuiveren dan wordt de ‘seed-lac’ in een zak gedaan en vloeibaar gemaakt door de zak voor een

Foto's links:

Nepalees snoer met zilveren kralen, lengte 56 cm. Coll. J. Houthuesen, foto A. Ditzel
Vrouwelijke exemplaren van *Kerria lacca* op een takje verstopt onder de lac die zij geproduceerd hebben. Foto Wikipedia

Links: Het zuiveren van de lac en het maken van 'shellac'/schellak. Rechts de zak (de rode rol) waarin de seed-lac smelt voor een vuur. Links is een man bezig de gefiltreerde lac uit te spreiden over een porseleinen cilinder om er een 'shell' van te maken.

Foto Vijay Velji, 2014

Onder: Een armband geheel gemaakt van schellak. Hiervoor wordt de minder goed gereinigde schellak (refuse lac) gebruikt, Ø 8,4 cm. Coll. NMVW TM-3247-62

vuur te leggen. Door vervolgens de zak uit te wringen perst men de warme lac door het weefsel van de zak (in feite wordt het gefiltreerd). Aldus wordt het ontdaan van de 'laatste' verontreinigingen. Vervolgens drukt men een klodder van het filtraat tegen de wand van een met heet water gevulde porseleinen cilinder. Door de warmte van de cilinder blijft de lac kneedbaar, waardoor men het in een dunne laag over de cilinder uit kan spreiden. De vellen, shells, die aldus ontstaan, worden van de cilinder genomen, nog iets verder opgerekt en als ze hard zijn, breekt men ze in stukken. Dit product noemt men shell-lac en in Nederland duiden we dit product aan met de hiervan afgeleide term 'schellak'.

Toepassingen

Schellak kent al sedert onheuglijke tijden diverse toepassingen. Momenteel is het belangrijkste gebruik het van een beschermende oppervlaktelaag voorzien van antiek meubilair en muziekinstrumenten.

Een Amerikaan van Indiase afkomst, Vijay Velji, heeft in 1996 een bedrijf opgericht voor het importeren, zuiveren en verkopen van lac. Hij ging in 2014 naar India om het productieproces vast te leggen. Het is aardig om de video die hij hiervan maakte

te bekijken (<http://www.shellacfinishes.com/videos-2/> en dan 'shellac origins and manufacture'). Aan hem hebben we de informatieve kleurenfoto te danken van het maken van schellak, die bij dit artikelje is afgedrukt.

In Tibet, Nepal en India worden (edel) stenen meestal gezet in een vassing die opgevuld wordt met shellac.

In haar zeer informatieve boek *Traditional Jewelry of India* (1997) wijdt Oppi Untracht uitgebreid aandacht aan de winning en het gebruik van shellac. Zij schrijft dat in Bihar en Rajasthan, twee noordelijke staten van India, met name de lak die achterblijft in de zak ('refuse lac') gebruikt wordt voor het maken van armbanden. John Mack (1988) zegt dat deze armbanden in tal van kleuren en met velerlei decoraties gemaakt worden, zelfs versierd met minispiegeltjes en bladgoud. Ze worden gedragen als enkele armband of in een set met afnemende diameter. Maar, zegt hij, het is een beetje ouderwets sieraad.

justushouthuesen@gmail.com

Literatuur

- Mack, J. (1988). *Ethnic Jewellery*. London: British Museum Press
 Untracht, O. (1997). *Traditional Jewelry of India*. London: Thames & Hudson

Een Nepalese vrouw met verschillende traditionele halssnoeren waaronder twee kantha's, foto uit 1890. Heel vaak worden allerlei snoeren tegelijk gedragen. Helaas neemt het dragen van etnische sieraden en kleding zeer snel af. Statens museer för världskultur, foto Thomas Paar

